

PAP FERENC – FEHÉR ÁGOTA

A TANÍTVÁ TANULÁS REFORMÁTUS KOLLÉGIUMI HAGYOMÁNYAITÓL A PEDAGÓGIAI KAR PEDAGÓGIAI PROJEKTVERSENYÉIG

Intézményünk szellemiségét a református kollégiumi hagyományokkal való szoros kapcsolódás is meghatározza. Értékként tekintünk mindezekre, így napjaink tehetségsegítő tevékenységei során is építünk tanulságaira. Karunk a praeceptorai hagyományokhoz kapcsolódóan tanulmányi versenyt alapított, ezzel a tanulva tanítás szemléletét viszi tovább és állítja mintaként a pedagógia iránt érdeklődő középiskolások számára. Jelen tanulmány ennek a tehetségfejlesztő megmérettetésnek szellemiségét mutatja be és elemzi fogalmi és neveléstörténeti pillérek mentén, a verseny keretéhez, szakmai tartalmához kapcsolódóan.

Kulcsszavak: tanulva tanítás, református kollégium, neveléstörténet, pedagógiai projektverseny

A tanítva tanulás református kollégiumi hagyományaitól a Pedagógiai Kar pedagógiai projektversenyéig (From the Reformed college traditions of teaching and learning to the Faculty of Pedagogy's pedagogical project competition). The spirit of our institution is also defined by its close connection to Reformed college traditions. We value all of these, and we build on their lessons in our talent development activities today. Our faculty has established a study competition linked to the praeceptor traditions, thereby continuing the approach of learning through teaching and setting an example for high school students interested in pedagogy. This study presents and analyzes the spirit of this talent development competition along conceptual and educational history pillars, in relation to the framework and professional content of the competition.

Keywords: learning by teaching, Reformed college, history of education, pedagogical project competition

Bevezetés

A Károli Gáspár Református Egyetem intézménytörténetében kiemelt értéket jelentenek a református kollégiumi hagyományok, a Pedagógiai Kar vonatkozásában pedig mindez még több illeszkedést jelent napjainkban is. Az egyetem alapdokumentumai között a Minőségpolitikai Nyilatkozat is megerősíti: az intézmény „a történelmi gyökerű református kollégiumok értékrendjéhez híven, a református felsőoktatás hagyományainak közvetítésével és gyakorlatban való alkalmazásával aktív szerepet vállal a minőségbiztosítási rendszer működtetésében, fejlesztésében, elkötelezi magát a minőség folyamatos jobbítására való törekvés mellett”¹ A református kollégiumok igé-

¹ A Károli Gáspár Református Egyetem Minőségpolitikai nyilatkozata, 2020. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

nyességéhez és értékteremtő szellemiségéhez hűen a Pedagógiai Kar szerepe további értékek megerősítése által is kifejeződik a pedagógusképzés és -utánpótlás területén.

Ahogy az egyetem „az iskolai oktatás érdekében megindította az egyetemi szintű tanár- és tudósképzést [...] református középiskolák lelki, szellemi szükségleteinek legteljesebb figyelembevételével”², úgy a Pedagógiai Kar sokrétű tevékenységei kifejezik elköteleződését a képesség-kibontakoztatás irányában, többek között középiskolások pedagógiai érdeklődésének támogatásával is. Jelen tanulmány a „*Tanulva tanítani – tanítva tanulni*” *pedagógiai projektverseny* szellemiségét és értékeit mutatja be, amelyek közvetlen illeszkedésben állnak a református kollégiumok praeceptorai hagyományaival, s a tanítva tanulás támogatásával napjaink tehetséggondozási tevékenységei között is kifejezi a tanítás szakmai ismeretekben többletet jelentő, tudatosságot és ráhangolódást, személyes bevonódást megerősítő, s ezáltal lélekben is gyarapító szerepét.

A tanítás és a tanulás mint egymás megerősítői

E két fogalom leggyakrabban egymás kiegészítőjeként kerül megjelölésre, és két különböző személyhez való kapcsolódásában kerül magyarázatra: az egyik fél tanít, eközben pedig a másik tanul. Református szellemiségünkhöz hűen mi olyan kontextusban tekintünk e két folyamatra, ami egymást közvetlenebb módon is összefűzi: aki tanít, az közben tanulási folyamatában is mélyül. E szemlélethez illeszkedően szorosan kapcsolódik a bibliai értékek és iránymutatások szerepe, hiszen e mélyülő tanulási folyamat által pedig lényegében Isten felé haladunk, s e közeledés a személyt egyúttal teljesebbé is formálja, mélyebb megértéseket is lehetővé tesz számára. Mindezen elemzések gyökerezései tehát a tanítás és a tanulás fogalomköreinek kibontását korábbi századokban, illetve keresztyén értelmezésben segítenek számunkra körültekintőbben látni.

A magyar nyelv szótára már 19. századbeli forrásként kifejezi a tanítás és a tanulás fogalomköreinek lényegeként a tudásban, illetve készségekben való többé válás szerepét. Ezzel a személyes képességek (tehetség) kibontakoztatásának értékét állította középpontba, megerősítve egyúttal a kérdezés, vagyis a személyes érdeklődés és összefüggéslátás támogatásának fontosságát. A tanulás így tehát a kérdések feltevése által egyfajta öntanítási folyamatként is értelmezhető, hiszen az egyéni kérdések jelzik a személyes gondolatrendszerben való előrehaladást is:

Tanít: „Mást vagy másokat bizonyos elméleti vagy gyakorlati ismeretekbe, illetőleg ügyességbe avat, bevezet.”

Tanul: „Bizonyos ismeretekben tudóvá, jártassá, s mintegy tanossá lesz; okik, okúl. Régezte azt is jelentette: tudakozik, kérdez.”

² *A Károli Gáspár Református Egyetem küldetésnyilatkozata*, [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

Tanulás: „Önható cselekvés, mely által bizonyos tanokban, ismértekben mintegy saját erőnk, tehetségünk használásával jártasakká leszünk.”³

E megjelölések magukban hordozzák a hosszabb távon is kifejeződő, kitartó figyelem, az elmélyülés szerepét a tanulás folyamatában, egyúttal közvetlen összefüggéseit az egyéni bevonódás és így annak támogatása teszi teljessé. A kérdések feltevése – más szóval tudakozódás – szava is kifejezi: miközben kérdéseket fogalmazunk, ezzel önmagunkban is többet szeretnénk tudni, látni, érteni az adott témaszál mentén, tehát maga a kérdésfeltevés önmagunk segítése is a további tanulásban, megértésünk gazdagításában.

A 19. századi forrás értelmezése mindemellett kiemeli a tanulás fogalmköréhez kapcsolódóan egy további jelentést is, ami régebbi nyelvemlékhez is visszavezethető: Az igének régibb és eredetibb alakja pl. a Nádor-codexben⁴: »Es a kerály fia addig megkeresztelkednék, es a keresztien hitben megtanojtának.«” A tanítás tehát egyben a keresztyén értékek, tudásrend és szellemiség továbbadását, s ezzel megerősítését is magában hordozza, népünk történelmi gyökerein túl a személyes ismeretrendszer és a hitbeli valahová, valakihez tartozás kiteljesítését is szolgálja.

A forrás modernebb átdolgozásával *A magyar nyelv értelmező szótára* többféle további jelentést köt a fogalomkörökhöz, így a tanítás és a tanulás folyamatainak részleteit is pontosítja:

Tanít: „úgy segít hozzá elméleti v. gyakorlati ismeretek elsajátításához, hogy tudását – rendsz. szervezett oktatás keretében – szavakkal v. szemléltetéssel átadja neki. [...] példájával v. rábeszéléssel vmilyen szokás, állandó magatartás kialakítására segít; szoktat, nevel. [...] vmely cselekvés végzésében gyakoroltat, vmire szoktat, idomít.”

Tanítás: „Az a tevékenység, hogy vki tanít, hogy ismereteket ad át más(ok)nak, vmely készséget elsajátíttat vkivel, vkikkel. [...] Vmely tudós, bölcselő, nagy gondolkodó által rendszerezett alapvető megállapítások összessége. [...] Vallási rendszer; vmely vallás tanainak, dogmáinak összessége. Erkölcsi oktatás, jóra tanítás.”

Tanul: „vmely elméleti v. gyakorlati ismeretkörben céltudatosan és folyamatosan ismereteket v. készséget szerez. Vmely, különböző lelki, erkölcsi magatartást felvesz, erre rászokik.”⁵

A 20. század e forrásának meghatározása láthatóan több részletes, módszertani vonatkozását pontosítja a fogalomköröknek, jobban részletezve ismeretek és készségek átadásának módját az elmélet és a gyakorlat vonatkozásában. Jelzi ezáltal, hogy

³ Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*, Pest, Magyar Tudományos Akadémia, 1862. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

⁴ A *Nádor-kódex* (1508) hasonmása és betűhű átiratának elérhetősége: [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.) (Közzéteszi: Pusztai István, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1994) A hivatkozott gondolat a kötet 912. (eredeti számozás szerint 456.) oldalán hasonmás formájában, 913. (eredeti számozás szerint 457.) oldalán pedig betűhű átiratként található meg.

⁵ Bárczi Géza – Országh László: *A magyar nyelv értelmező szótára*, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959–1962. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

a tanítás és a tanulás is többféleképpen megvalósítható, mindez pedig üzenetként szolgál a minél teljesebbé tételük szempontjából, melyet a személyre hangolt figyelemmel támogathatunk leginkább. Mindemellett kiemeli a tanítás fontos területeként az erkölcsi nevelés során kifejeződő célkitűzést a jóra való nevelés szerepét megerősítve. A pedagógusok tanító-nevelő szerepét tekintve e kiemelések a fogalomkörök komplexitását is kifejezik, s ismét alátámasztják azt a lelki többletet, amelyet a bibliai értékek formálnak még teljesebbé és mélyebbé.

A *Keresztény bibliai lexikon* a Biblia igeszakaszai alapján további árnyalatokat és egymással való összekapcsolódásuk újabb pontjait is kiemeli a tanulás és a tanítás fogalmainak részeként:

Tanul: „Jelentése: valamit »elsajátítani, megszokni, megismerni«. Az Ószövetségben a tanuló és a tanítómester viszonya csak ritkán jelentkezik, mivel az izráelita Isten akaratát tanulja és ebben a vonatkozásban a mester és a tanítvány viszonya nem a hagyományos kapcsolat. A tanítómester is mindig tanuló marad, mert nem egyéni tekintély alapján tanít. A tanulás folyamatát Ézs 50,4 írja le.”⁶

A pedagógus tehát mindvégig tanítóként és tanítványként kíséri diákjai útját, mindez mélyen meghatározza szerepét, saját formálódását is a bibliai értékek tükrében. Hivatását azáltal teljesítheti ki, ha folyamatosan figyel az isteni iránymutatásokra, s beépíti azokat saját életébe.

A tanulás az ószövetségi igeszakaszok mentén azt is jelenti, hogy az Isten akaratára iránti engedelmség elsajátítása folyamatos, újbóli tanulást jelent az ember számára. Mindezzel is kifejeződik, hogy az ember – bár rendre elfeledkezik az Istentől kapott szeretetről és jótéteményekről, – engedelmsége által mégis a kapott eredendő isteni szeretetet élheti át. E tanulási folyamat jelenti a törvények, parancsolatok megértését és elfogadását, s általuk is az életrend formálódását.

Az Újszövetségben a tanulás hagyományos értelemben az ApCsel 23,27-ben és a Jel 14,3-ban fordul elő. „A legtöbb helyen azonban a speciálisan ószövetségi jelentésben: Isten akaratát tanulni, illetve megtanulni azt, hogy életünket Isten akaratára irányítsuk. Isten akaratát az ember egyedül Jézus Krisztus életéből és magatartásából ismerheti meg. Ő ugyanis azzal, hogy Isten irgalmasságát éli és hirdeti, visszaadja a törvény eredeti értelmét és arra biztatja az embert, hogy ő is aszerint éljen. A tanulás Újszövetségi jelentése tehát: feladni önmagunkat, megnyílni Isten ígéje előtt és hozzákötődni Jézushoz. Hasonló értelemben használja a kifejezést a levéltudomány is, amikor azt Jézus üzenetére, illetve tanítására vonatkoztatja. Hitben megmaradni azt jelenti, megmaradni abban a tanításban, amelyet a levél olvasói tanultak. A tanulás ugyanis nemcsak intellektuális folyamat, amelyben a Krisztusról szóló tanítást elsajátítjuk, hanem Krisztus elfogadása is úgy, hogy régi énünket feladva őt követjük.”⁷

Tanítás: „A tanító tevékenysége, melynek során személyeknek vagy csoportoknak olyan ismereteket és magatartásmintákat közvetít, amelyek eddig számukra

⁶ Bartha Tibor (szerk.): *Keresztény bibliai lexikon II. kötet*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1995, 575

⁷ Uo.

ismeretlenek voltak.” Az Ószövetségben a tanítás nem csupán ismeretek és készségek közvetítés, hanem túlnyomórészt az életszerű tanítást jelenti, amelynek tartalma Isten akarata. Isten rendeléseit, törvényeit kell tanulni és érteni.” Az Újszövetségben Jézus elsősorban tanítóként lépett fel (zsinagógában, templomban, a szabad ég alatt), Istenről, az ő országáról és akaratáról tanított, leginkább példázat formájában. „Az emberi tanítás elégtelenségére utal, hogy Jézus a Szentlelket ígéri, aki majd tanítani fog [...] Jézus tanításának eredetét Istentől való tanításnak mondja.”⁸

A bibliai értelmezés alapján tehát a tanítás abban is iránymutatást nyújt, hogy az ember élete hogyan tehető teljesebbé, hiszen a bibliai értékek követése által az isteni gondviselés, a szeretet megéléséhez is közelebb kerülhet. Hitbéli elköteleződéssel közvetlenebb részévé válhat egy nála nagyobb teljességnek, az isteni törvények követése és a példázatok üzeneteinek megértése hozzájárul a személy valahová, valakihez tartozásának, kötődésének kiteljesedéséhez, s ezzel Jézus és tanításai követéséhez is. Ha a tanító megéli saját tanítványi szerepét, s ezáltal is törekszik minőségibbé formálni tanításai üzenetét és azok átadásának módját, úgy általa a diákok is részesülhetnek e mélységből és értékekből, általuk is többé formálva a tanítványok ismereteit és jellemét.

E formálódás napjaink tanulás-értelmezésének részét is képezik többfelől, kiemelten a tanulást mint viselkedésváltozást⁹, illetve mint alkalmazni tudást magukban hordozó elméletek.¹⁰ Bizonyos ugyanakkor, hogy ezen egyéni lépéssorokon túl a tanulás leginkább személyes kapcsolaton keresztül válhat teljessé, s így a személyes kapcsolat a tanulásnak serkentője, kiteljesítője lesz, az egyén mélyebb gondolatok és élmények megismerését és megértését is ezáltal élheti meg.¹¹ Amennyiben pedig a tanító is magában hordozza a bizalmat a tanuló eleve meglévő értékeiben, úgy nemcsak őt segítheti jobban hozzá az értékek megmutatkozásához, hanem azt is megéli, hogy minden személy, vagyis ő saját maga is vezetve, hordozva van: van, aki az ő lélekben való gyarapodásában is bízunk, aki számára is személyre hangolt iránymutatással nyújt segítséget. A tanító mindezek által is hordozza saját tanítványi szerepét.

A tanítva tanulás református kollégiumi hagyományai és üzeneteik

A tanítva tanulás „a protestáns kollégiumokban a személyiségformálásnak fontos fóruma volt, s amely a szegény, de tehetséges tanulók számára a fejlődés, az előrehaladás eszközeül szolgál”.¹² Szerepe egyrészt kifejeződött a tanításért kapható pénz, illetve iskolai szolgáltatások formájában, másrészt a szakmai ismeretrendszerben

⁸ Uo., 572.

⁹ Bernáth László: Tanulás és emlékezés, in N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve I. kötet*, Budapest, Osiris Kiadó, 2017, 388–427. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

¹⁰ Falus Iván (főszerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2021.

¹¹ Rogers, Carl R. – Freiberg, H. Jerome: *A tanulás szabadsága*, Budapest, EDGE 2000 Kiadó, 2025.

¹² Bajkó Mátyás: *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

való mélyebb tájékozottság és összefüggéslátás, továbbá a vezetői-szervezői készség gazdagodása területén: „a tanítás munkájában való részvétel a felsőbb éves diákok számára egyben már előkészítésül is szolgált arra az időre, amikor önállóan kellett vezetniük egy-egy falusi iskolát a Kollégium partikulájaként.”¹³ Ez utóbbi értékekhez kapcsolódóan különösen fontos szerepet töltött be a diáktanítók (praeceptorok) tevékenysége a tehetséggondozás szempontjából, s jelzi napjainkban is: a tanítás által maga a tanító diák számára is megélhető a fejlődés, tudása és készségei minőségibbé, teljesebbé válhatnak.

A református kollégiumok világában a diákközösség kapcsolatrendszere sajátos szintekre tagolódott,¹⁴ s „a kollégiumi oktatásnak ez a rendje alapjában véve az Entwurf¹⁵ megmaradt. [...] a diáktársadalom önfegyelmező és önellátó világ volt”.¹⁶

A szolgáladiakok (servus, servitor, serviens, famulus) a nagyobb diákok körül, tőlük kapott magántanítás fejében különböző szolgáltatásokat végeztek (mosás, fűtés, takarítás); ők az elemi ismereteket (olvasás, írás) elsajátító kisdíjakok 2 majd 4 osztályába jártak. A fizetni nem tudó diák is részesülhetett magánoktatásban, azaz gratista volt, a legszegényebb bentlakó szolgáladiak pedig a sellista, azaz saját ágygal sem rendelkezett, ezért összetolt székeken aludtak.¹⁷ A magántanítást végző diákok tehát pénzt kaptak munkájukért, illetve különböző szolgáltatásokban részesülhettek.

A középszinten tanulmányaikat végző diákok munkájukért szintén kaphattak pénzt, így fedezhették élelmezésüket, ám e munkák kevésbé társaik tanítását, hanem például éneklést jelentettek temetéseken.¹⁸

A felsőbb tanulók körébe az akadémisták és a tógátusok tartoztak, akik közül kerültek kiválasztásra a publicus praeceptorok (köztanítók, korábbi nevén 1657 előtt:

¹³ Bölskei Gusztáv: A kezdetektől a váradí iskola beolvadásáig (1660), in Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 20. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

¹⁴ Györi L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása” *A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, A Magyar Reformátusok V. Világtalálkozója tiszteletére kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület, 2006, 96.

¹⁵ Organisationsentwurf: osztrák tanügyi reform, amely 1850-től jelentős változásokat léptetett életbe többek között a tanítók személyét, a tantervet, az oktatás kereteit tekintve. A hagyományos kollégiumi iskolarendszer több részletében megváltozott, a praeceptoros rendszer sem maradhatott fenn az eredendő működése szerint. vö. Zibolen Endre: Entwurf, *Magyar Pedagógia*, 84. évf., 1984/2, 149–159.; Györi L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012), Iskolatörténeti tanulmányok*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013.

¹⁶ Györi L. János: A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952), in Györi L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012), Iskolatörténeti tanulmányok*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013, 18.

¹⁷ Györi L.: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”, 96.; Nagy Sándor: *A Debreceni Református Kollégium*, Hajdúhadház, Kállay János Könyvnyomdája és Lapkiadó-vállalata, 1933, 43.

¹⁸ Györi L.: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”, 96.; Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*, 44.

collaboratorok), vagyis a legjobb képességű, társaikat is szervezeten tanító diákok.¹⁹ A rektorok és a professzorok munkája az akadémiai tárgyak előadására szorítkozott, ezért szükségük volt olyan nagydiákokra, akikre rábízhatták a tanítás más részeit.

Kellő gondossággal volt fontos eljárni e diákok kiválasztása során, így „az oktatást olyan nagydiákok végezték, akik tanulmányi képesség és erkölcsi viselet tekintetében megnyugtató reménységet nyújtottak, hogy feladatuknak sikerrel meg tudnak felelni. [...] munkájuk hasznos, személyük megbecsült [...] ilyen állásba jutni nagy megtiszteltetés, s nagyon nehéz is [...] Nem számít, hogy valaki régi tanuló-e vagy novícius”.²⁰ „Födolog a rátermettség, amelyről a jelölt úgy tesz bizonyosságot, hogy 1792 óta a helyi kurátorok és a consistórium előtt theológiából, filozófiából, héber és görög nyelvből nemcsak szóbeli, hanem írásbeli vizsgát is tesz és székfoglaló értekezést tart.”²¹

A praeceptor publicusok felelősek tanítványaik tanulmányi előmeneteléért, ennek kapcsán ők maguk is akkor állhattak helyt tanításaik során, ha folyamatosan átismételték a már korábban elvégzett osztályok anyagát. Mindezzel tehát saját ismereteik is mélyülhettek, újra visszatekintve a szakmai tartalmakra, saját maguk is megtalálhattak bennük olyan összefüggéseket, amelyeket korábban nem vettek észre. A tanítás–tanulás legalapvetőbb módja a tanultak ismétlése, emlékezetbe vésése volt. „A tankönyvekkel való ellátottság kezdetben nagyon hiányos volt, a tanárok a tollbamondást alkalmazták.”²² Idővel azonban a tanítás módszertana is gazdagodott: miközben tanítványaiknak gondosan átadni törekedtek a tananyagot, egyúttal figyelemmel kellett lenniük a tanítvány megértésének rendjére, vagyis a tartalmat akár többféleképpen magyarázni, más-más érzékszervi csatornák bevonásával, új és új ábrák kigondolásával az összefüggések megmutatására, logikai rend átadására. Így az adott szakterület mélyebb ismereteiben is rálátásuk formálódott, tehát a tanítási folyamat során saját feldolgozó, értelmező készségük is fejlődhetett.

A tartalmi ismeretátadáson túl azonban munkálatukkal és közben viselkedésükkel is mintaként álltak diákjaik előtt: ők feleltek diákjaik pontos megjelenéséért, iskolán belüli és kívüli (templomi) viselkedésükért is. A praeceptorok a tanítás idején túl maguk is előadásokra jártak. A hanyagságot az iskolai törvények büntették, ám áldozatos helytállásukat egyúttal elismerték, pl. napirendjük kötetlenebb lehetett.²³ Osztályaikat egymás között nem cserélhették, vagyis a személyes kötődés hosszabb

¹⁹ Györi L.: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása”, 96–97.

²⁰ Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*, 134–135.

²¹ 1792. évi iskolai törvény, Sect. prima De prof. Lex XII., in Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*. 135.

²² Tóth Béla: *A Kollégium története a XVIII. században*, in Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 81. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

²³ Györi L. János: *Kösziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története*, Kiadja a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma az Országos Református Tanáregyesület támogatásával, Debrecen, 1993, 51–52.

távúvá, a diákok megismerése még teljesebbé válhatott, tehát a tanítás személyhez kötött értékei ugyancsak gazdagodhattak. Munkájukért kezdetben nem kaptak pénzt, majd az 1657. évi iskolai törvény biztosította számukra a rendszeres járandóságot.²⁴ A köztanítás intézményét (*praeceptura publica*) az Entwurf 1852-ben megszüntette, bár segédtanárként felsőbb éves teológus diákok még évtizedek múlva is tanítottak többek között a Debreceni Református Kollégiumban is.

Magántanítók (*praeceptor privati*)²⁵: a rektor engedélyével vállalhattak tanítványokat elsősorban helybeli tehetősebb szülők gyermekei közül, aki pénzt (*nummisták*), ételt (*cibisták*), esetleg mosást (*lotorok*) fizettek a tanításért. A tanárok a fizetni nem tudó gyermekek mellé is rendelhettek magántanítót, az ilyen tanítványok voltak a *gratisták*. A magántanítók a másnapi leckék megtanulását segítették és ellenőrizték.²⁶ „Munkájukat közös módszer szabályozta, tanítványaikat egymás között nem cserélhették, tanári engedély nélkül tanításukkal nem hagyhattak fel.”²⁷

A *preceptorok* tevékenysége a tanításba való közvetlen bevonódással több vonatkozásban is értéket jelentett tehát: diákjaik tanulmányi előmenetelést személyre hangolt figyelemmel segíthették, a tananyag átadásán keresztül saját szakmai rálátásukat is fejleszthették, mindezzel pedig életük anyagi kiadásai ellenében bevételük lehetett. E kiadásokat külföldi tanulmányaik fedezésére is gyakran fordították, amely kiváló lehetőséget jelentett további szellemi, szemléleti fejlődésükre, majd visszatérve alma materükhöz, annak rendszerében való kamatoztatásra.

Mindezekén túl a tanítói szerepük vezetési-szervezési készségeiket is fejlesztette, s ezáltal is felkészítette a tehetséges diákokat későbbi, falusi iskolában végzendő, immár önálló vezetési tevékenységeikre. A partikulákban zajló tanításnak pedig fontos szerepe volt az anyaintézmény szellemiségének továbbterjesztésében: a minőségi oktatás mellett a hitre nevelés vonatkozásában is:

„A református iskolák kezdettől fogva lelkes felkarolói a hét szabad művészetnek, de [...] az ismeret csak a kegyesség (*pietas*) gyakorlása mellett lesz igazi áldássá. [...] csak az a tudományos működés áldásos, mely Isten dicsőségére történik. Ő tőle függ nemcsak az eredmény, de magának az iskolának a léte is. Mindenki azon igyekezzék hát, hogy mindenkor azt keresse, kövesse és tegye, ami az Istennek tetszik és az Ő dicsőségét előmozdítja. [...]

²⁴ Györi L.: „*Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világosító lámpása*”; Györi L. János: *Kösziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, Kiadja a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma az Országos Református Tanáregyesület támogatásával, 1993, 51.; Bölcskei: *A kezdetektől a váradi iskola beolvasásáig*, 20. Ezen iskolai törvények a Debreceni Református Kollégium szellemiségét abban is megerősítik, hogy a tanítást kiemelten Istentől kapott iránymutatások mentén tartja követendőnek: „Mindenkinek első gondja legyen, hogy mindenben azokat tegye és kövesse, amik Istennek tetszenek és nevének dicsőségét szolgálják.” (Lex generalis, in Barcza (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, 75.)

²⁵ Györi L.: *Kösziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története*, 51–52.

²⁶ Uo.

²⁷ Bölcskei: *A kezdetektől a váradi iskola beolvasásáig*, 20.

Az ismeret gyarapodásával párhuzamosan kell haladni a lélek valláserkölcsei fejlődésének. [...] Az igaz műveltségnek legszebb virága az ésszerű és keresztyén vallásosság.”²⁸

A preceptorai rendszer az 1850-es években az Entwurf nyomán megszűnt, de szerepét és értékeit is jelzi, hogy magántanítók alkalmazása még hosszabb ideig gyakorlat maradt, a hatosztályos gimnázium visszaállításával 1861-ben újraéledt Debrecenben is: 1862-ben már 40 kisebb tanulócsoporthat működtettek akadémiai hallgatók és tanítótjelöltek, gimnáziumi tanárok szakmai felügyelete alatt.²⁹ „A magántanítóság rendszere a tanulmányi előrehaladás tekintetében annyira bevált, hogy noha időközben az egyházkerület eltörölte³⁰, 1861-ben, tehát a gimnáziumnak már különválása idején újra életbe léptette, mint »mind a növendékek, mind a gimnáziumból már kikerült felsőbb tanulóokra nézve igen célszerű intézményt.«³¹

Karunk pedagógiai projektversenye a tanítva tanulás tükrében

Pedagógiai Karunk tehetségszolgáltató tevékenységei között elkötelezett olyan események, rendezvények és megmérettetések alapításában és szervezésében, amelyek lehetőséget nyújtanak kinek-kinek a benne hordozott legjobb képességeinek kibontakoztatására, s mindezzel is fejlesztésére. Különösen fontosnak tartjuk mindezt a pedagógusképzés vonatkozásában, amelyben tanuló hallgatóink leendő hivatásuk mentén is építkezhetnek élményeikre, tapasztalásaikra, akár szervezőként kísérik a folyamatokat, akár közvetlenül is részt vesznek benne.

Kiemelkednek a tehetséggondozás tereinek köréből a tanulmányi versenyek, amelyek tematikájukkal, megszólító erejükkel biztosítják az adott terület irányában érdeklődők számára a bevonódásra, s ezzel motivációs bázisként az adott területen való jobbra válásnak is segítői. A versenyzés alapvetően „strukturált összehasonlításon alapuló teljesítményhelyzet”³², amely református szellemiségünkben sokkal inkább hordoz a közös érdeklődés mentén találkozási pontot, s egymástól való tanulási lehetőséget, mint akár a győzelemre törekvés célkitűzését önmagában. Úgy véljük, ez az az erőforrás, ami hosszabb távon is további kiterjedésre és jobbra válásra ösztönöz, és így ez a lelki többlet a gyermekek irányában is értékesebbé formálja kibontakozásukat.

²⁸ Részletek az 1657., az 1704. és az 1845. évi iskolai törvényekből, in Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*, 58.; Bölskei: *A kezdetektől a váradi iskola beolvasásáig*, 20.

²⁹ Győri L.: *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952)*, 74.; Nagy Sándor: *A Debreceni Református Kollégium*, 55. és 155.; Győri L.: *Kősziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története*, 52.

³⁰ 1842. évi egyházkerületi jegyzőkönyv, 275., in Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*, 155.

³¹ 1858. évi egyházkerületi jegyzőkönyv, 13., in Nagy: *A Debreceni Református Kollégium*, 155.

³² Fülöp Márta – Berkics Mihály – Pinczés-Pressing Zsuzsanna: *Tanulmányi versenyeken sikeres fiatalok. A verseny szerepe a versenyzők életében és az eredményes versenyzés lehetséges pszichés összetevői*, Géniusz Műhely 18., Budapest, Magyar Tehetségszolgáltató Szervezetek Szövetsége, 2015, 4. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

Református szellemiségben mindez azt is jelenti, hogy miközben az adott feladatban való legmagasabb szintű eredményességgel igyekszünk, mindeközben Isten tervét és akaratát keressük és törekszünk megvalósítani. Maga a feladat, a versenyhelyzet jelenti azt a küldetést, amelyben helyt kell állnunk, s amelyben a Gondviselés kísér, egyúttal amelyre életünk eddigi szakaszaiban is felkészített bennünket. Élethelyzeteink, így a versenyek alkalmai is segítenek keretet adni ahhoz, hogy „azzá váljunk, aminek [Isten] alkotott”.³³ A legmegfelelőbb helytállásunk mindebben azt jelenti, hogy „megértjük ezt a tervet, és elkötelezettek vagyunk ennek megcselekvésében. Ez az Isten szerinti kiválóságra való törekvés ... egyéni odaszánás”.³⁴

Mindez a verseny helyzeteiben való előrehaladás során egyúttal azt is jelenti, hogy a leendő pedagógusok számára igen lényeges, hogy gondoskodó kíséréssel forduljanak az adott versenyre való felkészülés, majd annak bármilyen eredménye kapcsán is az átélt élmények megosztására, azokból az egyéni tanulságok megragadására. A tehetségek személyiségében értéket jelent a feladat iránti elköteleződés, a kitartás, a legjobb eredményesség érdekében türelemmel való elmélyülés, vagyis egyfajta „mentális erő”³⁵, ami nemcsak az első helyezettekre érvényes. Amennyiben mégis nem sikerül győzni, úgy még fontosabb tudatosítani mindezeket, hiszen legközelebbi hasonló helyzethez minőségileg magasabb szintről tud érkezni az egyén, ha tehát a tanulságok, a személyes értékek megerősíthetők számára.

A tanulmányi versenyek bármely témában szerveződjenek is, hívóüzenetükkel egyúttal középpontba állítanak olyan tartalmat, amellyel való foglalkozás önmaga is fejlesztő erővé válhat. Pedagógusképző intézményként Karunk a tanítva tanulás értékeihez és üzenetéhez kapcsolódóan alapította „*Tanulva tanítani – tanítva tanulni*” *pedagógiai projektversenyt*.³⁶

³³ Keller, Timothy – Alsdorf, Katherine Leary: *Hivatás és elhívás*, Budapest, Harmat Kiadó – Kálvin Kiadó, 2025, 41.

³⁴ Ábrám Tibor: Tartalom, forma és belső hajtóerő – adalékok a református intézményes nevelés keretrendszeréhez, in Kalkman, Bert – De Kool, Rieke – Roevelvd, Evert (szerk.): *A keresztyén pedagógia esszenciája*, Református Pedagógiai Intézet – OGO – Driestar Educatief, 2012, 86. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

³⁵ Fülöp Márta: A versengéssel, a győzelemmel és a veszteséssel való adaptív megküzdés tehetséges diákoknál, in Dávid Imre – Fülöp Márta – Pataky Nóra – Rudas János (szerk.): *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok*, Géniusz Könyvek 34., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014, 149. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.); A tehetséges személyiséghez kapcsolódóan vö. Bagdy Emőke – Kövi Zsuzsanna – Mirnics Zsuzsanna: *Fény és árnyék. A tehetségerők felszabadítása*, Géniusz Könyvek 36., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.); Harmatiné Olajos Tímea: *Tehetség és szocio-emocionális fejlődés*, Debrecen, Didakt Kiadó, 2011. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.); Harmatiné Olajos Tímea – Pataky Nóra: *A lelki egészség személyiségdinamikai kettősségei – kihívások a tehetséggondozásban*, Géniusz Műhely 10., Debrecen, Didakt Kiadó, 2014. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.); Inántsy-Pap Judit – Orosz Róbert – Pék Győző – Nagy Tamás: *Tehetség és személyiségfejlesztés*, Géniusz Könyvek 14., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010. [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

³⁶ A verseny honlapfelülete a KRE Pedagógiai Kar honlapján: [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

A versenyt középiskolás 10–12. évfolyamos diákok számára hirdettük meg pedagógiai készségeik, kreativitásuk kibontakoztatása, ismereteik gyarapítása céljával pedagógiai érdeklődésükhöz kapcsolódóan. A verseny 2025-ben már második alkalommal került meghirdetésre egyetemünk Károli Junior Akadémiájának támogatásával.

Ahogy a verseny neve is jelzi, a tanítva tanulás múltbeli értékeinek napjainkban való megerősítése, s ezáltal az egyéni elköteleződés, a pedagógushivatás irányában való elmélyülés támogatása is a célunk. Lehetőséget nyújtva a szakterület felé való figyelem mélyítésére, egyúttal szakmai ismeretek gazdagítása és gyakorlati készségek fejlesztése is megvalósulhat. Mindez megmutatkozott abban is, hogy eddigi mindkét versenyünk döntőjén igazolódott: többen nemcsak tervezeteket készítettek pályamunkájuk során, hanem közvetlenül gyermekek számára tartottak csoportfoglalkozásokat, s azokra igazán körültekintően, gondosan készültek fel. A helyzetben készségeik kipróbálása, közben gyermekek reakcióira való érzékeny figyelmüket is fejlesztette, ami önmagában is érték, hiszen a pedagógus mindig is személyre hangolódásán keresztül adhatja át teljesebben a gyermekekkel megosztani kívánt ismereteket és készségeket.

A megmérettetés első fordulója egy feladatlap kitöltésével a diákok középiskolájában zajlik. A feladatlapot a középiskolában fejlesztendő kulcskompetenciák alapján állították össze a szervezők, ezzel is bővítve az érettségi vizsgához és a továbbtanuláshoz szükséges gyakorlatot, készségeket. A második fordulóban a meghirdetett témák közül választva pedagógiai projektmunkát készítenek a versenyzők, akiknek legjobbjait a Kar oktatóinak zsűrije juttatja tovább a döntőbe, ahol előadásra kerülhetnek. A pedagógiai projektmunkák egyike közvetlenül a pedagógushivatásról szóló, szakirodalmi feldolgozással és elméleti átgondoltsággal építkező, a másika ugyancsak elméleti alapokra épített, átgondolt, ám hangsúlyosabban gyakorlati jellegű, gyermekeknek szóló foglalkozásterv összeállításáról szól. Az elmúlt két évben az előbbi tematikája egy hosszabb évtizedek óta a pályán lévő pedagógussal készített interjú feldolgozása (2023/2024. tanévben) lehetett, valamint esszé írása a pedagógushivatásról *A mai pedagógusok tízparancsolata* címmel, az 1889. évi *Tanítók tízparancsolatja* című forrásra³⁷ építve (2024/2025. tanévben). A foglalkozástervek tematikája a tavaszi ünnepkörből húsvét (2023/2024. tanévben), valamint pünkösd (2024/2025. tanévben) ünnepéhez kapcsoltnak került kihirdetésre.

A tanítva tanulás értékeinek vonatkozásában a beérkezett pályaművek, és közülük a döntő eseményén elhangzott előadások is hűen tükrözték: egy téma irányában való elmélyülés egyúttal annak a tartalomnak komplexebb átgondolását, feldolgozását is magában hordozza. Az esszé kidolgozását választók a pedagógushivatás mentén elköteleződve, annak minőségi szakmai jellegzetességeit tudatosíthatták akár egy közvetlen példa, egy pedagógus személyisége mintáján keresztül, akár a saját élményeik, esetleg jövőképük megragadásával. Többen is igen sokrétű konkrét szakirodalmi gondolatokkal bontották ki a választott témát, amellyel ugyancsak saját rálátásukat gazdagították a pedagógushivatás mentén.

³⁷ A forrás elérhetősége: [Link](#) (Letöltés: 2025. július 24.)

A foglalkozástervet készítők az adott ünnepkör mentén, annak gyermekek irányában való átadásához kapcsolódóan gondos előkészülettel teljesíthették ki a pedagógushivatás gyakorlatát. Mind kapcsolódó szakmai ismeretekre, tudásra, mind az érintett gyermekek lelki rezdüléseire való érzékeny ráhangolódásra egyaránt szükség van ahhoz, hogy az adott tartalom belsővé válhasson, s a pedagógus tervezésén túl az üzenet befogadható legyen a növendékek számára. Mindez kellő szakmai rálátást és gondos, biztosságot jelentő személyes kapcsolódást igényel, egyúttal a pályamunkák készítése által is lehetőséget nyitott a személyes fejlődésre.

A tanítva tanulás múltbeli üzenetei napjaink leendő pedagógusai számára is értékes mintaként szolgálnak. Bízunk abban, hogy miközben a pályamunkák lehetőséget nyitottak megerősítendő, a gyermekek irányában is átadandó üzenetek kiemelésére, tudatosítására, úgy mindezek a pályamunkák készítőinek életét is meggazdagíthatják – ahogyan egyikük írásában a bibliai igeszakaszok köréből a Lélek gyümölcsei ilyen átadandó, megerősítendő üzenetként jelenhettek meg (1. ábra).³⁸

1. ábra: A Szentlélek gyümölcseinek összegzésére szolgáló, saját készítésű szemléltetőeszköz

³⁸ „A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás.” (Gal 5,22–23)

Irodalomjegyzék

A Károli Gáspár Református Egyetem küldetésnyilatkozata, [Link](#)

Ábrám Tibor: Tartalom, forma és belső hajtóerő – adalékok a református intézményes nevelés keretrendszeréhez, in Kalkman, Bert – De Kool, Rieke – Roeleveld, Evert (szerk.): *A keresztyén pedagógia esszenciája*, Református Pedagógiai Intézet – OGO – Driestar Educatief, 2012, 84–90. [Link](#)

Bagdy Emőke – Kövi Zsuzsanna – Mirnics Zsuzsanna: *Fény és árnyék. A tehetségerők felszabadítása*, Géniusz Könyvek 36., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014. [Link](#)

Bajkó Mátyás: *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

Bárczi Géza – Ország László: *A magyar nyelv értelmező szótára*, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959–1962. [Link](#)

Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon II. kötet*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1995.

Bernáth László: Tanulás és emlékezés, in N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve I. kötet*, Budapest, Osiris Kiadó, 2017, 388–427. [Link](#)

Bölskei Gusztáv: A kezdetektől a váradi iskola beolvasásáig (1660), in Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 9–42. [Link](#)

Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*, Pest, Magyar Tudományos Akadémia, 1862. [Link](#)

Falus Iván (főszerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2021.

Fülöp Márta – Berkics Mihály – Pinczés-Pressing Zsuzsanna: *Tanulmányi versenyeken sikeres fiatalok. A verseny szerepe a versenyzők életében és az eredményes versenyzés lehetséges pszichés összetevői*, Géniusz Műhely 18., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2015. [Link](#)

Fülöp Márta: A versengéssel, a győzelemmel és a veszteséssel való adaptív megküzdés tehetséges diákoknál, in Dávid Imre – Fülöp Márta – Pataky Nóra – Rudas János (szerk.): *Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok*, Géniusz Könyvek 34., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014, 123–204. [Link](#)

Györi L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012), Iskolatörténeti tanulmányok*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013.

Györi L. János: A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952), in Györi L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012), Iskolatörténeti tanulmányok*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013, 15–164.

Györi L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világozó lámpása” *A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, A Magyar Reformátusok V. Világtalálkozója tiszteletére kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület, 2006.

Györi L. János: *Kösziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története*, Debrecen, Kiadja a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma az Országos Református Tanáregyesület támogatásával, 1993.

Harmatiné Olajos Tímea – Pataky Nóra: *A lelki egészség személyiségdinamikai kettősségei – kihívások a tehetséggondozásban*, Géniusz Műhely 10., Debrecen, Didakt Kiadó, 2014. [Link](#)

Harmatiné Olajos Tímea: *Tehetség és szocio-emocionális fejlődés*, Debrecen, Didakt Kiadó, 2011. [Link](#)

Inántsy-Pap Judit – Orosz Róbert – Pék Győző – Nagy Tamás: *Tehetség és személyiségfejlesztés*, Géniusz Könyvek 14., Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010. [Link](#)

Keller, Timothy – Alsdorf, Katherine Leary: *Hivatás és elhívás*, Budapest, Harmat Kiadó – Kálvin Kiadó, 2025.

Nagy Sándor: *A Debreceni Református Kollégium*, Hajdúhadház, Kállay János Könyvnyomdája és Lapkiadó-vállalata, 1933.

Rogers, Carl R. – Freiberg, H. Jerome: *A tanulás szabadsága*, Budapest, EDGE 2000 Kiadó, 2025.

Tóth Béla: A Kollégium története a XVIII. században, in Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 66–150. [Link](#)

Zibolen Endre: Entwurf, *Magyar Pedagógia*, 84. évf. 1984/2, 149–159.

A tanulmány szerzői:

Prof. Dr. Pap Ferenc egyetemi tanár

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar

Hittanoktató- és Kántorképző Intézet

pap.ferenc@kre.hu

<https://orcid.org/0000-0003-0040-1827>

Dr. Fehér Ágota egyetemi docens

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar

Pedagógusképző Intézet

feher.agota@kre.hu

<https://orcid.org/0000-0002-6671-8563>